

अनुसूचि-२

(दफा ४ तथा अनुसूचि-१ को भाग-२ सँग सम्बन्धित)

दंगीशरण गाउँपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ८

संख्या: ३८

मिति: चैत्र २५ गते, २०८१

भाग: १

नेपालको संविधानको अनुसूचि ८ मा उल्लेख भएबमोजिमको अधिकार अन्तर्गत रही दंगीशरण गाउँपालिकाको गाउँसभाको बैठकबाट मिति २०८१/१२/१७ मा पारित भएको ऐन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (३) बमोजिम सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

**दंगीशरण गाउँपालिकाको जलचर एवं जलीय जैविक विविधता
संरक्षण ऐन, २०८१**

सभामा पेश भएको मिति: २०८१/१२/१५

सभाबाट पारित भएको मिति: २०८१/१२/१७

प्रमाणिकरण भएको मिति: २०८१/१२/२२

प्रस्तावना: दंगीशरण गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकारभित्र रहेका नदी, ताल, तलैया, पोखरी, जलचर, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण गर्न, जलचर एवं जलीय जैविक विविधताको दिगो उपयोग गर्न, जलश्रोत तथा जलचरमा आश्रित समुदायबिचको आध्यात्मिक तथा सांस्कृतिक अन्तरसम्बन्ध तथा अन्तरनिर्भरता समेत सुदृढ गर्न तथा जलचरमा आधारित जीविकोपार्जनको प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापन गरी नागरिकको सुविधा र आर्थिक हितको सम्बर्द्धनको लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

नेपालको संविधानको धारा २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (१) बमोजिम दंगीशरण गाउँपालिकाको गाउँसभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “दंगीशरण गाउँपालिका जलचर एवं जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०८१” रहेको छ।
(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-
 - (क) “अध्यक्ष” भन्नाले दंगीशरण गाउँपालिकाका अध्यक्ष सम्झनुपर्छ।

- (ख) “औजार” भन्नाले जलचरलाई समाउन, पक्रन, मार्न वा सङ्कलन गर्न प्रयोग हुने सबै किसिमका औजार, उपकरण, साधन वा सामग्री, विष्फोटक पदार्थ तथा महाजाल, करेन्ट जाल, चौंटी जाल र झरेल, पासो, बल्छी, साधारण जाल, खुकुरी, भाला, दुवालो थुन्ने, पहाई टेक्ने, ढोक्सो थाप्ने, तिर कोच्ने, लट्याउने विषादी, घन र मेसिन समेत सम्झनुपर्छ।
- (ग) “कार्यपालिका” भन्नाले दंगीशरण गाउँ कार्यपालिका सम्झनुपर्छ।
- (घ) “कोष” भन्नाले यस ऐनको दफा २० बमोजिम स्थापना भएको सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको कोष सम्झनुपर्छ।
- (ङ) “गाउँपालिका” भन्नाले दंगीशरण गाउँपालिका सम्झनुपर्छ।
- (च) “जलचर” भन्नाले नदीनाला, खोलानाला, पोखरी, ताल, तलैया, दह, पोखरी, प्राकृतिक वा कृत्रिम जलाशय, नहर, कुलो, मूल र तिनको श्रोत तथा मत्स्यपालनका लागि जडान भएको पिंजडा वा केज तथा जलचर ह्याचरीभिन्न बस्ने घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा, ओत र अन्य जलीय स्तनधारी जीव तथा जलमा आश्रित पन्छी लगायत अन्य जलचर तथा जुनसुकै जीव सम्झनुपर्छ।

- (छ) "जलचरमा आश्रित समुदाय" भन्नाले नदी, खोलानाला, ताल तलैया, पोखरी वा दहभित्र रहेका जलचरमा आंशिक वा पूर्ण रूपमा आश्रित भई जीविकोपार्जन गर्ने समुदाय सम्झनुपर्छ।
- (ज) "जलचर सङ्कलन" भन्नाले जलभित्र बस्ने जुनसुकै जीव समाउन, पक्रने, मार्ने वा सङ्कलन गर्ने कार्य सम्झनुपर्छ।
- (झ) "जलीय जैविक विविधता" भन्नाले नदी, खोलानाला, ताल तलैया, पोखरी, दह वा सिमसार क्षेत्रमा रहने जीवहरूको भिन्नता, प्रकार र जम्मा संख्या तथा तिनीहरू बिचको अन्तरसम्बन्ध एवं प्राणी, वनस्पति तथा सुक्ष्म जीवाणुहरूमा पाइने विविधता र तिनीहरूको संयोजनलाई सम्झनुपर्छ र सो शब्दले आनुवांशिक विविधता (जेनेटिक डाइभर्सिटी), जातीय वा प्रजातीय वा प्रजातिगत (स्पेसिस डाइभर्सिटी) विविधता र पारिस्थितिक प्रणालीको विविधता (इकोसिष्टम डाइभर्सिटी) समेतलाई जनाउँछ।
- (ञ) "ताल" भन्नाले कुण्ड, पोखरी, ताल, तलैया, दह, तलाउ, प्राकृतिक वा कृत्रिम जलाशय, सिमसार, मत्स्य पालनको लागि जडान भएको पिंजडा (केज) तथा माछापालन गरेको धानखेत समेत सम्झनुपर्छ।

- (ट) "तोकिएको वा तोकिएबमोजिम" भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनुपर्छ।
- (ठ) "दिगो उपयोग" भन्नाले जलचर र जलीय जैविक विविधता एवं जैविक विविधताका अवयवहरूको उपयोगबाट जलचर र जलीय जैविक विविधता तथा जलीय जैविक विविधताका अवयवहरू दीर्घकालीन रूपमा नघट्ने र पूर्ववत अवस्थामा रहन सक्ने तथा दीर्घकालीन रूपमा सञ्चिती कायम गर्न सक्ने सीमाभित्रको सदुपयोग सम्झनुपर्छ।
- (ड) "नदी" भन्नाले नदी, खोलानाला, गाड, नाला, खहरे, नहर, कुलो, मूल र तिनीहरूको श्रोत तथा मत्स्यपालनको लागि जडान भएको पिंजडा (केज) समेत सम्झनुपर्छ।
- (ढ) "प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत" भन्नाले दंगीशरण गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्झनुपर्छ।
- (ण) "मत्स्य भर्षाड (फिस ल्याडर)" भन्नाले जलचरको आवागमनको लागि नदी वा तालमा राखिएको वैकल्पिक बाटो सम्झनुपर्छ।
- (त) "मिचाहा प्रजाति" भन्नाले जलीय वनस्पति वा जलचरको कुनै त्यस्तो प्रजाति जुन स्थान विशेष वा पारिस्थितिकीय प्रणालीको रैथाने प्रजाति नभई तीव्र प्रजनन र छिटो फैलिन सक्ने क्षमता र गुणको कारणले आफ्नो प्राकृतिक विगत वा हालको बासस्थानभन्दा

बाहिरको स्थान विशेष वा पारिस्थितिकीय प्रणालीमा स्थापित भई जैविक विविधता, वातावरण, आर्थिक क्रियाकलाप र मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने वा पार्न सक्ने प्रजाति सम्झनुपर्छ।

- (थ) "लाभको समन्यायिक वितरण" भन्नाले सामुदायिक नदी, खोलानाला, ताल, पोखरी, दह वा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण, व्यवस्थापन, दिगो उपयोग, माछा तथा अन्य जलचरको बिक्रीवितरण, पर्यापर्यटन जस्ता माध्यमबाट प्राप्त लाभको महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति तथा विपन्न समुदायलाई समन्यायिक रूपमा वितरण गरिने लाभ सम्झनुपर्छ।
- (द) "वडा" भन्नाले दंगीशरण गाउँपालिकाका वडाहरू सम्झनुपर्छ।
- (ध) "विधान" भन्नाले सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विधान सम्झनुपर्छ।
- (न) "सभा" भन्नाले दंगीशरण गाउँपालिकाकाको गाउँ सभा सम्झनुपर्छ।
- (प) "समिति" भन्नाले यस ऐनको दफा १५ बमोजिम गठन भएको सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको कार्यसमिति सम्झनुपर्छ।
- (फ) "सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह" भन्नाले सामुदायिक नदी, खोलानाला, ताल, पोखरी, दह वा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा दिगो उपयोग र सोबाट प्राप्त

लाभको समन्यायिक बाँडफाँट गर्न दफा १५ बमोजिम दर्ता भएको समूह सम्झनुपर्छ।

- (ब) “सामुदायिक ताल” भन्नाले सामुहिक हितको लागि ताल, तलैया, पोखरी वा दहको संरक्षण, विकास र उपयोग तथा सोबाट प्राप्त लाभको समन्यायिक बाँडफाँट गर्न दफा १५ बमोजिम समुदायलाई सुम्पिएको वा हस्तान्तरण गरिएको ताल, तलैया, पोखरी, दह र सिमसार सम्झनुपर्छ।
- (भ) “सामुदायिक नदी” भन्नाले सामुहिक हितको लागि नदी वा खोलानालाको विकास, संरक्षण र दिगो उपयोग गर्न दफा १३ बमोजिमको समुदायलाई सुम्पिएको नदी र खोलानाला सम्झनुपर्छ।
- (म) “संरक्षण क्षेत्र” भन्नाले कार्यपालिकाले दफा १५ बमोजिम जलीय जैविक विविधता संरक्षणका दृष्टिले महत्वपूर्ण जलचर वा जलीय जैविक विविधताको प्रचुरता भएको क्षेत्र, जलीय जैविक विविधताको वासस्थानको संरक्षण वा सङ्कटापन्न प्रजातिहरूको संख्या र पर्यावरणीय समुदायको सुरक्षा गर्न वा ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्वका जलीय स्थलहरू भएको गाउँपालिकाभित्रको कुनै नदी, खोलानालाको सम्पूर्ण वा केही भाग वा कुनै पोखरी, ताल, दह वा सिमसार क्षेत्र र कार्यपालिकाले जलचर वा जलीय

जैविक विविधता संरक्षण क्षेत्र भनी तोकेको वा कायम
गरेको क्षेत्र सम्झनुपर्छ।

परिच्छेद-२

जलचर संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

३. जथाभावी तरिकाले जलचर समाउन वा मार्न नहुने: (१) कुनै व्यक्ति वा समूहले कुनै पनि जलचरलाई समात्ने वा मार्ने अभिप्रायले कुनै किसिमको विद्युतीय तार (करेन्ट), विष्फोटक पदार्थ वा विषालु पदार्थको प्रयोग गर्न वा गर्न लगाउनु हुँदैन।

(२) जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले बबई नदीमा जालको प्रयोग गर्दा जालको आँखाको साइज तीन दशमलव पाँच सेन्टीमिटर (पैतिस मिलिमिटर) भन्दा सानो प्वाल भएको र सात दशमलव पाँच सेन्टीमिटर (पचहत्तर मिलिमिटर) र सोभन्दा ठुलो प्वाल जाल, महाजाल र करेन्ट जाल (गिल नेट) प्रयोग गर्नु हुँदैन।

(३) बबई नदी बाहेक अन्य खोला वा नालामा जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले जालको प्रयोग गर्दा आँखाको प्वालको साइज एक दशमलव पाँच सेन्टीमिटरभन्दा सानो र सात दशमलव पाँच (पचहत्तर मिलिमिटर) वा सोभन्दा ठुलो साइज भएको जाल, महाजाल र करेन्ट जाल (गिल नेट) प्रयोग गर्नु हुँदैन।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि टापी, हेल्ला, खोंधिया, ढडिया, हवाला, खोरिया लगाउने, बरेखा टेक्ने, घेंउरा हाल्ने जस्ता परम्परागत रूपमा प्रयोगमा आएका साधन वा सामग्री प्रयोग गरी माछा समात्ने वा मार्ने गर्न सकिनेछ।

(५) जलचर समाउनका लागि दुवाली बुज्ने, दुवाली थुन्ने, पहाई टेक्ने जस्ता तरिका वा माध्यम प्रयोग गर्दा माछाका भुरा र माउ माछा समेत सबै साइजका माछा र अन्य जलचर मर्न सक्ने गरी वा तिनको क्षति हुने गरी प्रयोग गर्नु हुँदैन।

(६) उपदफा (२) र (३) को प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाले कुन नदी, खोलानाला, तालतलैया वा सिमसार क्षेत्रमा कुन कुन प्रजातिका माछा र अन्य जलचर रहेका छन् भनी वैज्ञानिक तरिकाले अभिलेख तयार गर्नु पर्नेछ।

४. पैठारी वा खरिद र बिक्रीमा प्रतिबन्ध: कसैले पनि जलचर समात्न वा मार्नका लागि विषालु पदार्थ, विषादी, व्याट्री, जालको आँखाको प्वालको साइज एक दशमलव पाँच सेन्टीमिटर (पन्ध्र मिलिमिटर) भन्दा सानो र सात दशमलव पाँच सेन्टीमिटरभन्दा ठुलो भएको जाल, महाजाल र करेन्ट जाल (गिल नेट) पैठारी वा खरिद बिक्री गर्न हुँदैन।

५. जलचर सम्बन्धी अन्य व्यवस्था: (१) विद्युत, खानेपानी, सिँचाइ वा अन्य कुनै प्रयोजनको लागि बाँध निर्माण गर्ने निकायले जलचरको आवागमनमा बाधा पर्न नदिनको लागि सम्भव भएसम्म मत्स्य भर्‍याड (फिस ल्याडर) निर्माण गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मत्स्य भर्‍याड निर्माण गर्न वैज्ञानिक वा प्राविधिक रूपमा सम्भव नहुने भएमा त्यस्तो ठाउँमा वा आसपासको क्षेत्रमा जलचरको प्रजनन गराउनको लागि जलचर ह्याचरी तथा जलचर नर्सरीको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिमको निर्माण कार्य गर्दा गाउँ कार्यपालिकालाई पूर्व जानकारी दिनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको बाँध निर्माण र सञ्चालन गर्दा तल्लो तटको जैविक विविधता र सामाजिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक क्रियाकलापलाई आघात वा क्षति पुग्न नदिन सुख्खा याममा नदी वा तालको न्यूनतम प्रवाहको

कम्तीमा पन्ध्रदेखि पच्चिस प्रतिशत न्यूनतम वातावरणीय बहाव (इन्भाइरोमेन्टल फ्लो) सुनिश्चित गर्नु पर्छ।

६. मत्स्य भर्‍याड वा संरचनाका ढोका थुन्न वा भत्काउन नहुने: अधिकार प्राप्त व्यक्ति बाहेक अरु कसैले पनि जलचरको संरक्षणको लागि नदी वा तालमा राखिएका मत्स्य भर्‍याड, बाँध तथा अन्य कुनै किसिमको संरचनाको ढोकालाई थुन्न वा भत्काउन हुँदैन।
७. नदी र ताल प्रदूषित गराउन नहुने: कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कुनै काम कारोबार गर्दा उत्पन्न हुने फोहरमैला यथाशक्य कम निष्काशन गर्नु पर्नेछ। फोहरबाट निस्केको दूषित पानी (लिचेट) वा ढल, नदी वा तालमा चुहावट गर्न वा निष्काशन गर्न गराउन हुँदैन।
८. पालेको माछा, शङ्खे किरा, झिङ्गे माछा र अन्य जलचर नदी वा तालमा निष्काशन गर्न प्रतिबन्ध: ताल, तलैया वा पोखरीमा पालेको स्थानीय जातको वा अन्य मुलुकबाट आयातित माछा, झिङ्गे माछा, शङ्खे किरा, कछुवा लगायत जलचर नदी, खोलानाला वा सार्वजनिक ताल, तलैया, पोखरी, दह तथा सिमसार क्षेत्रमा छोड्न वा निष्काशन गर्नु हुँदैन।
स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि “निष्काशन” भन्नाले माछा, झिङ्गे माछा, शङ्खे किरा, कछुवा लगायत अन्य जलचर ल्याएर जम्मा गर्नु वा कुनै हिसाबले वा तरिकाले फुत्किएर, फुत्काएर वा बगेर नदी वा तालमा जानु वा निष्काशन हुनु समेतलाई जनाउँछ।
९. कार्यपालिकाले आदेश जारी गर्न सक्ने: (१) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएका स्थान, याम, ऋतु, महिनामा नदी वा तालमा कार्यपालिकाको इजाजतबेगर कुनै पनि व्यक्तिले जलचर समात्न, मार्न तथा चोट पुर्याउन नपाउने गरी आदेश जारी गर्न सक्नेछ।

(२) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी माछा तथा अन्य जलचरको संरक्षण सुनिश्चित गर्न नदी वा तालको पुरै वा आंशिक भाग वा कुनै क्षेत्रमा माछा र अन्य जलचर समात्ने, मार्ने, सङ्कलन गर्ने वा क्षति हुन सक्ने क्रियाकलापमा प्रतिवन्ध लगाउन सक्ने एवं कुनै ताल वा नदी खोलानालाको त्यस्तो क्षेत्रलाई संरक्षण घोषणा तथा कायम गर्न सक्नेछ।

(३) कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी कुनै खास प्रजाति वा महत्वका जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचरलाई संरक्षित तोक्न सक्नेछ र त्यस्ता संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचर, माछा र अन्य जलचर समात्न, मार्न तथा चोट पुर्याउन वा क्षति हुन सक्ने कुनै क्रियाकलाप निषेध गर्न सक्नेछ।

(४) उपदफा (१), (२) र (३) बमोजिम प्रकाशित आदेशमा तोकिएको ठाउँ वा नदीनालामा रहेका सम्पूर्ण जलचरका सम्बन्धमा कार्यपालिकाको अधिकार रहनेछ।

१०. स्थानीयबासीको कर्तव्य तथा अधिकार: (१) दंगीशरण गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थायी बसोवास गर्ने स्थानीयबासीले यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली बमोजिम निकालिएका आदेशको अधीनमा रही जलचर समात्न वा मार्न र जलीय जैविक विविधताका अवयवहरूको दिगो उपयोग गर्ने अधिकार रहनेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा १३ बमोजिम समुदायलाई जिम्मेवारी दिइएको सामुदायिक नदी क्षेत्रबाहेक अन्य नदी वा खोलानालामा गाउँपालिकाले शुल्क लिई अन्य नागरिकलाई समेत यस ऐन वा यस ऐन बमोजिम बनेको नियमावली बमोजिम निकालिएका आदेशको अधीनमा

रही जलचर समात्न वा मार्न वा जलीय जैविक विविधताका अवयवहरूको दिगो उपयोगको सुविधा प्रदान गर्न सक्नेछ।

(३) जलचर, जैविक विविधता तथा जलीय जैविक विविधताका अवयवहरूको संरक्षण तथा दिगो उपयोग गर्नु प्रत्येक व्यक्ति, समूह, संस्था वा निकायको कर्तव्य हुनेछ।

(४) नदी, ताल वा सिमसारमा कुनै पनि किसिमबाट मिचाहा प्रकृति वा प्रजातिका जलीय जीव वा जलचर नदी, खोलानाला, ताल, तलैया, पोखरी, दह वा सिमसारमा निष्काशन वा बिसर्जन हुन नदिनु प्रत्येक व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ।

(५) कार्यपालिकाले तोकेको संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा, कछुवा लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचरको विशेष सुरक्षा, संरक्षण एवं संवर्द्धन गर्नु प्रत्येक व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ।

(६) नदी वा तालमा फोहर बिसर्जन, फोहरबाट निस्केको दूषित पानी चुहावट (लिचेट) उत्सर्जन वा ढलको विस्रजन हुन नदिई नदी र ताल प्रदूषित हुनबाट बचाउनु प्रत्येक व्यक्ति, समूह वा निकायको कर्तव्य हुनेछ।

११. स्थानीय नदी वा तालमा कुनै व्यक्तिलाई हक नहुने: गाउँपालिकाबाट अनुमति, हक, छुट, सुविधा, पट्टा वा पुर्जी प्राप्त गरी वा अरु कुनै प्रकारले अधिकार प्राप्त गरेकोमा बाहेक कुनै व्यक्ति वा समूहलाई गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्रको नदी, खोलानाला, पोखरी, तालतलैया तथा दह र सिमसार क्षेत्रमा कुनै किसिमको हक वा सहूलियत प्राप्त हुने छैन।

१२. हक हस्तान्तरण गर्न नहुने: कुनै व्यक्ति वा समूहले स्थानीय नदी वा तालमा आफूले पाएको अनुमति, हक छुट, सुविधा, सहूलियत, पट्टा वा पुर्जी अरु कसैलाई बिक्री गर्न, बन्धकीमा दिन, दान दिन वा सट्टापट्टा गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले हक हस्तान्तरण गर्न हुँदैन।

परिच्छेद -३

समुदायमा आधारित जलचर तथा जलीय जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी

व्यवस्था

१३. ताल वा नदी व्यवस्थापनको जिम्मेवारी समुदायलाई दिने: (१) गाउँ कार्यपालिकाले सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहलाई विधान बमोजिम ताल वा नदीको कुनै निश्चित भाग वा क्षेत्रको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन, दिगो उपयोग गर्न तथा प्रचलित कानुनले संरक्षित प्रजाति बाहेकका जलीय जैविक विविधताका अवयवहरू, स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत जलीय वनस्पति र जलचर समात्न, मार्न वा सङ्कलन गर्न, बिक्रीवितरण गर्न र अन्य माध्यमद्वारा प्राप्त लाभको समन्यायिक वितरण गर्न पाउने गरी ताल वा नदीको कुनै भाग सामुदायिक ताल वा नदीको रूपमा समूहलाई व्यवस्थापनको जिम्मेवारी दिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले समूहहरूलाई परिचालन गरी तोकिएबमोजिम सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह गठन गर्न एवं विधान तयार गर्न आवश्यक प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन सक्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक नदी वा ताल व्यवस्थापनको जिम्मेवारी दिँदा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सामुदायिक नदी वा ताल व्यवस्थापन जिम्मेवारीको प्रमाणपत्र दिनेछ।

(४) गाउँपालिका अध्यक्ष, वडाध्यक्ष, कार्यपालिका सदस्य, वडा सदस्य वा सम्बन्धित प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले उपदफा (१) बमोजिम

व्यवस्थापन जिम्मेवारी दिएको सामुदायिक नदी वा तालको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ।

१४. सामुदायिक नदी र तालको निर्धारण: कार्यपालिकाले नदी वा तालको कुनै भाग वा क्षेत्र समूहलाई सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा जिम्मेवारी दिँदा गाउँ बस्तीबाट नदी वा तालको दुरी र नदी वा ताल व्यवस्थापन गर्ने स्थानीय समूहको चाहना, व्यवस्थापन क्षमता र परम्परागत उपभोग समेतलाई ध्यान दिनु पर्नेछ।

१५. सामुदायिक नदी वा तालको जिम्मेवारी दिने र जलचर संरक्षण समूहको गठन तथा दर्ता प्रक्रिया: (१) कुनै नदी क्षेत्र वा ताललाई सामुदायिक नदी क्षेत्र वा तालको रूपमा व्यवस्थापन गर्न चाहने समुदायका सदस्यहरूले गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा लिखित रूपमा निवेदन दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले यथाशक्य चाँडो प्राविधिक एवं अन्य सहयोग उपलब्ध गराउन प्राविधिक कर्मचारीलाई सम्बन्धित क्षेत्रमा खटाउनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम गाउँपालिकाका कर्मचारीले सम्बन्धित वडा कार्यालय समेतको सहयोग लिई समूह गठन गर्न र त्यसको विधान तयार गर्न समुदायलाई सहयोग गर्नु पर्नेछ। समूहको विधानमा अन्य कुराका अतिरिक्त दफा १६ मा उल्लिखित कुराहरूको सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम तयार भएको विधानमा उल्लेख भए अनुरूप नदी वा तालको सामुदायिक नदी वा तालका रूपमा समुदायलाई जिम्मेवारी दिने भाग वा क्षेत्रमा अवस्थित घरधुरी सदस्य रहने गरी समूहको विधानसहित अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा गाउँपालिकाको कार्यालयमा समूह दर्ता गराउन दरखास्त दिनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको दरखास्त दिने समूह त्यसको विधान अनुरूप गठन भएको देखिन आएमा कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यस्तो समूह दर्ता गरी यस ऐन तथा गाउँपालिकाले तोकिदिएको सर्तहरू पालना गर्न कबुलियत गराई अनुसूची-२ बमोजिमको ढाँचामा प्रमाणपत्र दिनु पर्नेछ।

१६. समूहको विधानमा रहनु पर्ने कुराहरू: (१) समूहले देहायका कुराहरू समावेश गरी सामुदायिक जलचर समूहको विधान तयार गर्नुपर्नेछ:

- (क) समूहको नाम, ठेगाना तथा कार्यहरू, सामुदायिक नदी क्षेत्र वा ताल व्यवस्थापनको उद्देश्य,
- (ख) प्रस्तावित सामुदायिक नदी क्षेत्र वा तालको विवरण-नाम, सिमाना, क्षेत्रफल, गाउँ र वडा नम्बर, नदी क्षेत्र वा तालको अवस्था र किसिम,
- (ग) सामुदायिक नदी क्षेत्र वा तालको नक्सा, नदी क्षेत्र वा तालको विभाजन र यसको विवरण-सिमाना, क्षेत्रफल, माछा लगायत अन्य जलचरको किसिम, मुख्य जात एवं प्रजाति, उपयोगी जात र प्रजाति तथा प्राकृतिक पुनरुत्पादनको स्थिति,
- (घ) समूहलाई जिम्मेवारी दिने नदी क्षेत्र वा ताल क्षेत्रभित्र रहने समूहका सदस्यको घरधुरी क्षेत्रभित्र रहने घरधुरी संख्या, सदस्यहरूको नाम, थर र वतन, पारिवारिक विवरण, महिला पुरुष संख्या,
- (ङ) जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचरीय

जैविक विविधताका विभिन्न अवयवहरू, जलीय जैविक विविधताको संरक्षण सम्बन्धी प्रावधान र सम्बर्द्धनमा अन्य कार्यहरू,

(च) जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलचरको प्रजनन क्षेत्र, माछाका भुराहरू खेल्ने र हुर्कने ठाउँ, भाग, त्यस्ता क्षेत्रको विवरण र संरक्षण तथा व्यवस्थापनको तरिकाको विवरण,

(छ) प्रस्तावित सामुदायिक नदी क्षेत्र, खोलानाला, गहिरो रह क्षेत्र, ताल, तलैया, दह, सिमसारको कुन कुन क्षेत्रमा वर्षभरि जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचर समात्न वा मार्न प्रतिवन्ध लगाउने क्षेत्रको विवरण,

(ज) दुर्लभ, सङ्कटासन्न र सङ्कटापन्न प्रजातिका माछा तथा अन्य जलचरहरूको संरक्षण सम्बन्धी प्रावधान,

(झ) जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पति र जलचरको दिगो रूपमा सङ्कलन कार्य र दोहन नियन्त्रण गर्न अपनाइने तरिकाहरू,

(ञ) एक वर्षमा कुन कुन महिनामा र कुन कुन क्षेत्रमा नेपाल कानुनले वा गाउँपालिकाले संरक्षित तोकेका प्रजातिहरू बाहेकका जलीय स्तनधारी जीवहरू, घस्रने प्राणी, शङ्खे

किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलचरस
सङ्कलन गर्ने हो सो को विवरण,

- (ट) हेरालु सम्बन्धी व्यवस्था र माछा तथा जलचरको
अनियमित वा गैर कानुनी रूपमा सङ्कलन कार्यको
रोकथाम तथा नियन्त्रण सम्बन्धी समुदायमा आधारित
व्यवस्था,
- (ठ) माछा र अन्य जलचरको बिक्रीवितरण र जलीय जैविक
विविधता मैत्री उद्यम वा पर्यापर्यटन एवं अन्य श्रोतबाट
प्राप्त हुने आम्दानीको उपयोग सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ड) प्रस्तावित सामुदायिक नदी क्षेत्र वा तालमा एकल महिला,
अपाङ्ग, दलित, आदिवासी, जनजाति र विपन्नका
लागि समन्यायिक पहुँच, दिगो उपयोग र समन्यायिक
लाभको बाँडफाँट सम्बन्धी प्रावधान,
- (ढ) एकल महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति र विपन्न
घरधुरीलाई प्रदान गरिने विशेष सुविधा, सहुलियत र
प्रतिफलको विवरण,
- (ण) समूहको सदस्यता, सदस्यता प्राप्ति सम्बन्धी व्यवस्था तथा
शुल्क, सदस्यता समाप्ति सम्बन्धी व्यवस्था,
- (त) समूहको सदस्यता प्रदान गर्दा जलचरमा आश्रित
समुदायलाई प्राथमिकता दिने सम्बन्धी व्यवस्था,
- (थ) साधारण सभा तथा विशेष साधारण सभा, साधारण
सभाको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था,

- (द) कार्यसमितिको गठन, कार्यसमितिका प्रमुख पदहरूमा महिलाको प्रतिनिधित्व सुनिश्चितता सम्बन्धी व्यवस्था,
- (ध) कार्यसमितिको काम, कर्तव्य र अधिकार, पदाधिकारीहरूको काम, कर्तव्य र अधिकार,
- (न) कार्यसमितिका पदाधिकारी वा सदस्यको जिम्मेवारी समाप्त हुने अवस्था,
- (प) दफा ३५ बमोजिम सदस्यहरूलाई हुन सक्ने सजाय सम्बन्धी व्यवस्था,
- (फ) विधान विपरीत काम गर्ने समूहका सदस्यलाई दिइने सजाय र समूहका सदस्यलाई सजाय दिँदा पूरा गर्नुपर्ने कार्यविधि,
- (ब) कार्यपालिकाले तोकेका अन्य विषयहरू।

१७. समानुपातिक समावेशिता तथा समन्याय कायम गर्नुपर्ने: (१) समूहका सदस्यमा कम्तीमा एकाउन्न प्रतिशत महिला, आदिवासी, जनजाति तथा विपन्न वर्गका सदस्य रहनु पर्नेछ।

(२) कार्यसमितिको अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्ष पदमध्ये कुनै दुई पदमा महिलाको प्रतिनिधित्व हुनुपर्नेछ र कार्यसमितिका सदस्यमध्ये कम्तीमा चार जना सदस्य महिला, दलित वा जनजाति समुदायबाट हुनुपर्नेछ।

(३) समूहले महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति तथा विपन्न सदस्यलाई अरु सदस्यको तुलनामा जलीय श्रोत र जलचरमा कम्तीमा चालिस प्रतिशत बढी पहुँच र सोको व्यवस्थापनबाट प्राप्त लाभको वितरण गर्नुपर्नेछ।

१८. सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह संगठित संस्था हुने: (१) सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक सङ्गठित संस्था हुनेछ।

(२) समूहको एउटा आफ्नो छुट्टै छाप हुनेछ।

(३) समूहले व्यक्ति सरह चल अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न, उपभोग गर्न, बेचबिखन गर्न वा अन्य किसिमले बन्दोवस्त गर्न सक्नेछ।

(४) समूहले व्यक्ति सरह आफ्नो नामबाट नालिस उजुर गर्न र सो उपर पनि सोही नामबाट नालिस उजुर लाग्न सक्नेछ।

१९. प्रतिवेदन दिनुपर्ने: (१) समूहले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र तोकिए बमोजिम आर्थिक विवरण तथा सम्बन्धित समूहलाई सुम्पिएको सामुदायिक नदी वा तालको स्थिति समेत खुलाई समूहले आफ्नो क्रियाकलापको वार्षिक प्रतिवेदन गाउँपालिकासमक्ष पेस गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त वार्षिक प्रतिवेदनको आधारमा गाउँ कार्यपालिकाले सम्बन्धित समूहलाई आवश्यक सुझाव दिन सक्नेछ।

२०. समूहको कोष: (१) समूहको आफ्नो एउटा छुट्टै कोष हुनेछ।

(२) कोषमा देहायबमोजिमका रकम हुनेछ:-

(क) सदस्यता शुल्कबाट प्राप्त रकम,

(ख) माछा तथा अन्य जलचरको बिक्रीवितरणबाट प्राप्त रकम,

(ग) जलचर र जलीय जैविक विविधता मैत्री उद्यम वा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालनबाट प्राप्त रकम,

(घ) गाउँपालिकाबाट प्राप्त हुने अनुदान रकम,

(ङ) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(च) नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(छ) कुनै संस्थाबाट प्राप्त अनुदान, सहायता वा दान दातव्यको रकम,

(ज) जरिवानाबाट प्राप्त रकम,

(झ) अन्य कुनै श्रोतबाट प्राप्त रकम।

(३) समूहको तर्फबाट गरिने खर्च उपदफा (१) बमोजिमको कोषबाट व्यहोरिनेछ।

(४) समूहले जलीय जैविक विविधता एवं सामुदायिक नदी वा तालको विकासका निमित्त खर्च गरी बाँकी रहेको रकम तोकिय बमोजिम अन्य सार्वजनिक हितको कार्यमा खर्च गर्न सक्नेछ।

२१. सामूहिक कोषको सञ्चालन: (१) समूहको कोष र खाता कोषाध्यक्ष एवं कार्यसमितिले तोकेको एक जना पदाधिकारीको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ।

(२) समूहको कोषको व्यवस्थापन र खाता सञ्चालनको लागि कार्यपालिकाले तालिमको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

(३) समूहको आम्दानी र खर्चको वार्षिक लेखापरीक्षण समूहको साधारण सभाले तोकेको लेखापरीक्षकबाट हुनेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको लेखापरीक्षण आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र गराई लेखापरीक्षणको प्रतिवेदनको एक प्रति समूहले गाउँपालिकामा पेस गर्नु पर्नेछ।

(५) अधिकार प्राप्त अधिकारीले समूहले राखेको आम्दानी र खर्चको लेखा समय समयमा जाँचबुझ गर्न सक्नेछ।

(६) कोषको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिएबमोजिम हुनेछ।

२२. सामुदायिक नदी वा तालको लगत राख्ने: (१) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले समूहलाई नदी वा तालको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी दिएपछि सोको लगत आफ्नो कार्यालयमा राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको लगत नजिकको डिभिजन वन कार्यालय वा सब-डिभिजन वन कार्यालयमा समेत दिनु पर्नेछ।

२३. जलचरको तथ्याङ्क राख्ने: (१) कार्यपालिकाले गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको नदी, खोलानाला, ताल, तलैया, पोखरी, दह तथा सिमसार क्षेत्रमा पाइने जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा, झिङ्गे माछा लगायत अन्य जलचरको विशेषज्ञ मार्फत सर्वेक्षण गराई लगत अभिलेख आफ्नो कार्यालयमा राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्यपालिकाले राख्ने लगत कार्यपालिकाले प्रत्येक तीन वर्षमा अद्यावधिक गर्नु पर्नेछ।

२४. स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने: यस ऐनको दफा १३ बमोजिम कुनै नदी क्षेत्र वा ताल गाउँपालिकाले समूहलाई सामुदायिक नदी वा तालको रूपमा व्यवस्थापन गर्न समूहलाई दिइएको कारणले मात्र नदी वा तालको स्वामित्व हस्तान्तरण हुने छैन।

२५. सामुदायिक नदी वा तालमा गर्न नहुने काम: (१) समूहले सामुदायिक नदी वा तालमा विधानले निषेध गरेका कार्यका अतिरिक्त देहायको कुनै कार्य समेत गर्नु गराउनु हुँदैन:-

(क) नदी वा ताल र माछा लगायत अन्य जलचर मास्न, सामुदायिक नदी वा तालले चर्चेको जग्गा धितो बन्धकी राख्न वा कुनै किसिमले हस्तान्तरण गर्न,

(ख) जलचर संरक्षण ऐन, २०१७ विपरीत जलचर पक्रन, मार्न वा अन्य कार्य गर्न,

(ग) प्रचलित कानून विपरीत वन्यजन्तु पक्रन वा मार्न,

(घ) भू-क्षय हुने कुनै काम गर्न,

(ड) कार्यपालिकाको अनुमति बेगर माटो, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा आदि निकाल्न वा ओसारपसार गर्न,

(च) जलीय जैविक विविधताको बासस्थान, खाद्य चक्र र जलीय जैविक विविधतामा हास आउने अन्य कुनै कार्य गर्न,

(छ) तोकिएका बमोजिमका अन्य कार्यहरू।

२६. जलचरको सङ्कलन तथा बिक्रीवितरण: (१) समूहले विधानमा व्यवस्था भएबमोजिम माछा र अन्य जलचर सङ्कलन तथा बिक्रीवितरण गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम माछा लगायत अन्य जलचर सङ्कलन गर्ने, नदी क्षेत्र वा ताल क्षेत्रमा समूहले संरक्षण गर्ने र पुनरुत्थानको कार्य समेत गर्नु पर्नेछ।

(३) समूहले विधान अनुसार जलीय जैविक विविधता मैत्री उद्यम वा पर्यापर्यटन सञ्चालन गर्न सक्ने भएमा कार्यपालिकाको स्वीकृति लिई तोकिएबमोजिम त्यस्तो उद्यम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

२७. विधानमा संशोधन: (१) समूहले सामुदायिक जलचर व्यवस्थापन सम्बन्धी विधानमा समूहको साधारण सभाको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतको निर्णय बमोजिम संशोधन गर्न सक्नेछ र त्यस्तो संशोधन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट स्वीकृत भएपछि लागु हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम समूहले विधानमा गरेको संशोधनले नदी वा ताल तथा जलचर वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने देखिएमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यस्तो संशोधनको जानकारी प्राप्त भएको तीस दिनभित्र समूहलाई सो संशोधन लागु नगर्न निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशनको पालना गर्नु समूहको कर्तव्य हुनेछ।

२८. नवीकरण गराउनु पर्ने: समूहले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको छ महिनाभित्र गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा समूहको नवीकरण गराउनु पर्नेछ।

२९. सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सकिने: (१) दफा १३ बमोजिम सुम्पिएको सामुदायिक नदी वा ताल समूहले विधान बमोजिम कार्य सञ्चालन गर्न नसकेमा वा ताल वा नदी तथा जलचर, जलीय जैविक विविधता वा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पर्ने कुनै कार्य गरेमा वा यो ऐन र यस ऐन बमोजिम बनेको नियम बमोजिम पालना गर्नुपर्ने सर्तहरू पालना नगरेमा कार्यपालिकाले त्यस्तो समूहको दर्ता खारेज गर्न र त्यस्तो सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम समूहको दर्ता खारेज गरी सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिने निर्णय गर्नुअघि त्यस्तो समूहलाई आफ्नो सफाइ पेस गर्ने मौका दिइनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सफाइ पेस गरेमा सफाइ सन्तोषजनक पाइएका समूहका पदाधिकारीलाई भविष्यमा यस ऐन, नियम तथा प्रचलित ऐन र समूहको विधानको पूर्णतः पालना गर्ने कागज गराई समूहको दर्ता खारेज गर्ने प्रक्रिया अन्त्य गरिनेछ।

(४) उपदफा (१) मा जुनसकै कुरा लेखिएको भए तापनि समूहका पदाधिकारीहरूले समूहको हकहितको नाममा विधान विपरीत कुनै काम कारबाही गरेको भनी समूहको उजुरी परेमा त्यस्ता पदाधिकारीलाई यस ऐन बमोजिम सजाय हुनेछ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम कागज गराई सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको संरक्षण, व्यवस्थापन गर्न समूहलाई निरन्तरता प्रदान गरेकोमा सो समूहले

पुनः उपदफा (१) मा उल्लेख भएका क्रियाकलाप गरेमा कार्यपालिकाले निर्णय गरी समूहको दर्ता खारेज र सामुदायिक नदी वा ताल फिर्ता लिन सक्नेछ।

(६) उफा (३) र (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि समूहका पदाधिकारीहरूले समूहको हितको नाममा यो ऐन र यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत कुनै काम कारबाही गरेमा निजलाई यस ऐन बमोजिम सजाय गर्न बाधा पुर्याएको मानिने छैन।

३०. सामुदायिक नदी तथा ताल पुनः जिम्मेवारी दिन सक्ने: दफा २९ को उपदफा (५) बमोजिम फिर्ता लिएको सामुदायिक नदी, खोलानाला, ताल, तलैया, पोखरी, दह तथा सिमसार क्षेत्र दफा ४२ बमोजिम तत्काल निर्णय बदर भएमा कार्यपालिकाले साबिककै समूहलाई पुनः जिम्मेवारी दिन सक्नेछ।

३१. विधान विपरीत काम गर्नेलाई दण्ड जरिवाना: (१) सामुदायिक नदी वा ताल कुनै सदस्यले विधान विपरीत हुने कुनै काम गरेमा निजलाई सम्बन्धित समूहले उपयुक्त नसिहत दिन वा जरिवाना गर्न सक्नेछ र कुनै हानिनोक्सानी भएकोमा बिगो समेत असुलउपर गर्न सक्नेछ।

(२) समूहको सदस्य नभएको व्यक्तिले यस ऐन वा विधान विपरीत कुनै कार्य गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई यस ऐन बमोजिमको जरिवानाका अतिरिक्त समूहको कार्यसमितिको निर्णय बमोजिम निर्धारण गरेको जरिवाना समेत हुनेछ।

३२. जलीय जैविक विविधता, सामुदायिक नदी वा ताल संरक्षणको लागि खर्च गर्नुपर्ने: समूहले विधान बमोजिम आर्जन गरेको आयबाट कम्तीमा पैतिस प्रतिशत रकम सामुदायिक नदी वा तालको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गर्नुपर्नेछ र बाँकी रकम समूहको हितको लागि विकास एवं जीविकोपार्जन सम्बर्द्धन कार्यमा खर्च गर्न सक्नेछ।

३३. सामुदायिक नदी वा तालमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने: सम्बन्धित समूहले विधानको अधीनमा रही सामुदायिक नदी वा तालमा जलचर र जलीय जैविक विविधता मैत्री उद्यम तथा पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद-४

कसुर तथा जरिवाना

३४. कसुर: कुनै व्यक्ति वा संस्थाले देहायबमोजिमको कार्य गरेमा यस ऐन बमोजिम कसुर गरेको मानिनेछ:-

- (क) कुनै व्यक्तिले कुनै जलमा रहेको कुनै जलचरलाई समात्ने वा मार्ने अभिप्रायले जानी जानी त्यस्तो जलमा वा त्यसको आसपासमा कुनै किसिमको विद्युतीय धार (करेण्ट), विष्फोटक पदार्थ वा विषालु पदार्थको प्रयोग गर्ने,
- (ख) बबई नदीमा माछा र जलचर समात्ने अभिप्रायले जालको आँखाको साइज तीन दशमलव पाँच सेन्टीमिटर (पैंतीस मिलिमिटर) भन्दा सानो प्वाल भएको र सात दशमलव पाँच सेन्टीमिटर (पचहत्तर मिलिमिटर) ठुलो प्वालको जाल, महाजाल र करेण्ट जाल जस्ता जाल प्रयोग गर्ने,
- (ग) बबई नदी बाहेक अन्य खोला वा नालामा जलचर समाउने वा मार्ने अभिप्रायले जालको प्रयोग गर्दा जालको आँखाको साइज एक दशमलव पाँच (पन्ध्र मिलिमिटर)

- भन्दा सानो साइज र सात दशमलव पाँच (पचहत्तर मिलिमिटर) वा सोभन्दा ठुलो आँखाको साइज भएको जाल, महाजाल र करेण्ट जाल (गिल नेट) प्रयोग गर्ने,
- (घ) कसैले पनि जलचर समात्न वा मार्नका लागि जालको आँखाको साइज एक दशमलव पाँच (पन्ध्र मिलिमिटर) भन्दा सानो प्वाल भएको र सात दशमलव पाँच (पचहत्तर मिलिमिटर) भन्दा ठुलो आँखाको साइज भएको जाल, महाजाल वा करेण्ट जाल (गिल नेट) पैठारी वा बिक्री वितरण गर्ने,
- (ङ) अधिकार प्राप्त व्यक्ति वा संस्था बाहेक अरु कसैले पनि जलचरको संरक्षणको लागि नदी वा तालमा रहेको मत्स्य भर्‍याड, बाँध तथा अन्य कुनै किसिमको संरचनाको ढोकाहरूलाई थुनेमा वा भत्काएमा,
- (च) तोकिएका जातिका जलचरहरूलाई गाउँपालिकाको इजाजत बेगर कुनै पनि व्यक्तिले जानी जाती समात्न, मार्न तथा चोट पुर्याउने कार्य गरेमा,
- (छ) गाउँपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित आदेशद्वारा सोही आदेशमा तोकिएका ठाउँको सामुदायिक नदी वा तालमा कार्यपालिकाको इजाजत बेगर कुनै पनि व्यक्तिले जानी जानी जलचरहरू समात्न, मार्न तथा चोट पुर्याउन नपाउने गरि जारी गरेको सूचनाको उल्लङ्घन गरेमा,

(ज) दफा ५ बमोजिम बाँध सञ्चालन गर्ने निकायले नदी वा तालको न्युनतम् प्रवाहको पन्ध्रदेखि पच्चीस प्रतिशत न्युनतम् वातावरणीय बहाव कायम नगरेमा,

(झ) कार्यपालिकाले तोकेको संरक्षित जलीय स्तनधारी जीव, घस्रने प्राणी, शङ्खे किरा, माछा लगायत अन्य जलीय वनस्पति र अन्य जलचरलाई समातेमा, मारेमा, चोट पुर्याएमा वा क्षति पुर्याएमा।

३५. जरिवाना: (१) दफा ३४ को खण्ड (क) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई गाउँपालिकाले पहिलो पटक भए तीन हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोश्रो पटक सोही कसुर गरेमा पाँच हजार रुपैयाँ र तेश्रो वा सोभन्दा बढी पटक सोही कसुर गरेमा प्रत्येक पटकको लागि दश हजार रुपैयाँका दरले जरिवाना हुनेछ।

(२) दफा ३४ को खण्ड (ख), (ग), (घ) र (च) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई दुई हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोश्रो पटक सोही कसुर गरेमा तीन हजार रुपैयाँदेखि छ हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र सोही कसुर तेश्रो वा सोभन्दा बढीपटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि नौ हजार रुपैयाँदेखि पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ।

(३) दफा ३४ को खण्ड (ङ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई एक लाख रुपैयाँदेखि पाँच लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ।

(४) दफा ३४ को खण्ड (छ) र (ज) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई पहिलोपटक भए तीन हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना, दोश्रो पटक सोही कसुर गरेमा तीन हजारदेखि छ हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र सोही कसुर तेश्रो वा सोभन्दा बढी पटक गरेमा प्रत्येक पटकको लागि नौ हजार रुपैयाँदेखि पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ।

(५) दफा ३४ को उपदफा (झ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई पहिलो पटक एक हजार रुपैयाँ, सोही कसुर दोश्रो पटक गरेमा तीन हजार रुपैयाँ र तेश्रो पटक नौ हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र सोही कसुर चौथो पटक वा सोभन्दा बढी पटक सोही कसुर गरेमा पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ।

३६. पुरस्कार दिइने: (१) यस ऐन बिपरीत कसुर हुन लागेको सुराक दिने वा अभियुक्त पक्राउ गर्न सहयोग गर्नेलाई कसुरदारलाई हुने जरिवानाको पन्ध्र प्रतिशतले हुने रकम पुरस्कार स्वरूप प्रदान गरिनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सुराकीको नाम, थर, वतन गोप्य राखिनेछ।

३७. अनुसन्धान अधिकृत तोक्ने: यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कसुरको अनुसन्धान गर्न गाउँपालिकाले कुनै अधिकृतस्तरको कर्मचारीलाई अनुसन्धान अधिकृतको रूपमा तोक्न सकिनेछ।

३८. कारबाही चलाउने तथा दण्ड जरिवाना गर्ने अधिकारी: (१) यस ऐन बमोजिम दण्ड जरिवाना गर्ने अधिकार स्थानीय न्यायिक समितिलाई हुनेछ।

(२) यस ऐन बमोजिम कारबाही तथा दण्ड जरिवाना हुने मुद्दा अनुसन्धान तथा तहकिकात गर्ने अधिकारीले सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयको परामर्श तथा सहयोग लिन सक्नेछ।

३९. प्रचलित कानून बमोजिम सजाय हुने: यस ऐन अन्तर्गत कसुर मानिने कुनै कार्य अन्य प्रचलित कानून बमोजिम समेत कसुर हुने रहेछ भने त्यस्तो कसुरमा प्रचलित कानून बमोजिम मुद्दा चलाई कारबाही गर्न यस ऐनमा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुर्याएको मानिने छैन।

४०. पुनरावेदन दिन सकिने: दफा २९ बमोजिम कार्यपालिकाको निर्णय उपर चित्त नबुझेमा वा दफा ३५ बमोजिम गरेको सजाय उपर चित्त नबुझेमा त्यस्तो चित्त

नबुझने व्यक्ति वा संस्थाले त्यस्तो आदेश भएको मितिले पैंतिस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ।

४१. जलचर र तत्सम्बन्धी औजार, मालवस्तु कब्जा गर्न सक्ने: (१) कुनै माछा वा अन्य जलचर सम्बन्धमा यो ऐन उल्लंघन भएको छ भन्ने भरपर्दो कारण देखिएमा त्यस्तो माछा र अन्य जलचर र कसुरसँग सम्बन्धित औजार वा हतियारलाई गाउँपालिकाका कर्मचारी वा प्रहरीले कब्जा गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गर्ने कर्मचारीले सो कब्जा गरिएको औजार, मालवस्तुको विवरण खोली कसुरसँग सम्बन्धित व्यक्तिलाई सोको भरपाई दिई त्यस्तो मालमा खास चिन्ह लगाई नापजाँच गरी यथाशक्य चाँडो वडा कार्यालय वा गाउँपालिकाको कार्यालयमा प्रतिवेदन र औजार पेस गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कब्जा गरिएको औजार, हतियार, माल वस्तु इत्यादि न्यायिक समितिको आदेशउपर पुनरावेदन नगरेमा पुनरावेदनको म्याद सकिएपछि र पुनरावेदन परेको अवस्थामा जिल्ला अदालतको फैसला अनुरूप नष्ट गर्नुपर्छ।

परिच्छेद -५

विविध

४२. पुनरवलोकन हुने: यस ऐनको कार्यान्वयन अवस्थाको समीक्षा प्रत्येक पाँच वर्षमा पुनरवलोकनको माध्यमबाट गर्न सकिनेछ।

४३. अनुगमन समिति: जलचर एवं जलीय जैविक विविधता संरक्षणका सम्बन्धमा यस ऐन बमोजिम उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा

जनप्रतिनिधि, सरोकारवाला निकायको प्रतिनिधि समेत रहने गरी तोकिए बमोजिम एक अनुगमन समिति गठन हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठित समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार यस ऐनका अतिरिक्त तोकिए बमोजिम हुनेछ।

४४. अधिकार प्रत्यायोजन: गाउँपालिकाले यस ऐन बमोजिम आफूलाई प्राप्त अधिकारमध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकार स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी कुनै सदस्य, कार्यालय, कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

४५. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस ऐनमा लेखिएको विषयमा यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

४६. नियम बनाउन सक्ने: यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक नियम, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ।

४७. बचाउ: यस ऐनको उद्देश्य तथा विषय क्षेत्रमा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम यस अघि भएका कार्यहरू यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ।

अनुसूची-१

(दफा १५ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह दर्ताको लागि दिइने निवेदन

श्री प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतज्यू
दंगीशरण गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
हेकुली, दाङ।

जलचर एवं जलीय जैविक विविधता संरक्षण ऐन, २०८१ को व्यवस्था बमोजिम सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको गठन गरी समूह दर्ता गरी पाउन सोको विधान संलग्न गरी पेस गरेका छौं। समूहको दर्ता गरी आवश्यक प्राविधिक तथा अन्य सहयोग समेत प्रदान गर्नु हुन अनुरोध गर्दछौं।

निवेदक

.....सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको

तर्फबाट

क्र.सं.	नामथर	पद	दस्तखत
---------	-------	----	--------

१.

२.

३.

४.

५.

मिति:

अनुसूची-२

(दफा १५ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह दर्ता प्रमाणपत्रको नमुना

दंगीशरण गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
हेकुली, दाङ
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

दर्ता नं.

मिति:

समूह दर्ताको प्रमाणपत्र

श्री.....सामुदायिक जलचर संरक्षण समूह

.....

..... यस गाउँपालिकाको
मिति.....को निर्णयानुसार जलचर एवं जलीय जैविक
विविधता संरक्षण ऐन २०८१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी
श्री.....सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहलाई
दर्ता गरी जलचर र जलीय जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो उपयोग र सोबाट प्राप्त
लाभको समन्यायिक वितरण गर्न सफलता मिलोस् भन्ने शुभकामनाका साथ यो प्रमाण-
पत्र प्रदान गरिएको छ।

पालना गर्नुपर्ने विशेष सर्तहरू

१.

२.

३.

.....सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको विवरण

सामुदायिक जलचर संरक्षण समूहको क्षेत्र:

जम्मा घरधुरी संख्या:

कुल जनसंख्या:

प्रमाणपत्र दिने अधिकृतको,

नाम:

दर्जा:

दस्तखत:

मिति:

द्रष्टव्य: यो प्रमाणपत्र हराएमा, च्यातिएमा वा नासिएमा अर्को प्रमाणपत्र लिन एक हजार
रुपैयाँ दस्तुर लाग्नेछ।

आज्ञाले

कर्ण बहादुर नेपाली

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत